

Леонід Виговський
(Хмельницький)

РЕЛІГІЙНІ ІНСТИТУЦІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ЧИННИК УТВЕРДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті розглядається вплив релігійних інституцій та організацій на процес утвердження та розвитку публічної політики в Україні в умовах подальшої демократизації суспільних відносин. Доводиться, що релігійні інституції, будучи важливим структурним елементом громадянського суспільства, виступають суттєвим чинником процесу розвитку й утвердження публічної політики, оскільки нині мають реальну можливість впливати безпосередньо (в тій чи іншій мірі) на діяльність державних структур, політичних партій та політиків з метою вирішення не тільки релігійних проблем, а й нагальних потреб громадян. Підкреслюється, що релігійні інституції, в якості суб'єктів системи функціонування публічної політики в країні, позитивно впливають на процес комунікації в ході узгодження та збалансування державних інтересів з потребами громад як з боку державних структур, так і самих громадських об'єднань, а також сприяють впровадженню нових підходів та методів у такому процесі. Доводиться, що в результаті подальшого розвитку публічної політики поглиблюються тенденції «політизації» релігії та «релігізації» політики, що свідчить про активне залучення релігійних чинників в політичній діяльності державних структур, політичних партій та політиків.

Ключові слова: Публічна політика, громадянське суспільство, релігія, релігійні інституції, релігійні організації, «політизація» релігії, «релігізація» політики.

The article examines the influence of religious institutions and organizations on the process of establishing and developing public policy in Ukraine amid the ongoing democratization of social relations. It argues that religious institutions, as important structural elements of civil society, serve as a significant factor in the development and consolidation of public policy. They currently possess real opportunities to directly (to varying degrees) influence the activities of state structures, political parties, and politicians with the goal of addressing not only religious issues but also the pressing needs of citizens.

It is emphasized that religious institutions, as actors within the system of public policy functioning in the country, have a positive impact on communication processes when coordinating and balancing state interests with community needs – both from the side of state structures and civil associations. They also contribute to the implementation of new approaches and methods in these processes.

The article demonstrates that as public policy continues to evolve, the tendencies of the «politicization» of religion and the «religionization» of politics deepen, reflecting the active involvement of religious factors in the political activities of state institutions, political parties, and individual politicians.

Keywords: Public policy, civil society, religion, religious institutions, religious organizations, politicization of religion, religionization of politics.

Актуальність статті зумовлена тим, що релігійні інституції та організації в умовах подальшої демократизації суспільних відносин в Україні відіграють важливу роль в політичному житті українського суспільства. Розвитку цього процесу насамперед кардинально сприяло те, що Україна, з набуттям державної незалежності, вибрала шлях утвердження та розвитку демократичних засад, світоглядно-ідеологічного та політичного плюралізму у суспільстві. Такий підхід був зафіксований у Конституції України (1996 р.). Тому реалізація в повному обсязі принципів свободи в державі нарешті отримали своє реальне, а не декларативне (як в радянський період) конституційне забезпечення. Це об'єктивно зумовило подальший розвиток

громадянського суспільства і утвердження його в якості суб'єкта політичного життя. Функціонування такого суспільства передбачає перебудову змісту та форм комунікацій системи та структур органів державної влади з населенням.

Очевидно, що громадянське суспільство зумовлює потребу запровадження в життя спільноти відповідних демократичних світоглядно-ідеологічних змін. Вони, у свою чергу, потребують формування та утвердження нових підходів та методів до здійснення управління державою, в основі яких повинна лежати систематична комунікація з населенням з гострих питань суспільного життя.. Це дозволить знайти «спільний знаменник», який дозволить в діяльності владних структур повною мірою враховувати як інтереси держави, так і потреби громад.

Важливим елементом громадянського суспільства поряд з політичними партіями, громадським організаціями та об'єднаннями, ЗМІ, органами місцевого самоврядування є релігійні інституції та організації. Адже вони здатні, в умовах демократичних змін в політичному житті української держави, суттєво впливати на зміст моральних цінностей і вибір суспільних орієнтирів не тільки віруючих людей. Про посилення впливу релігійного чинника на політичні процеси в державі, зокрема, свідчить поглиблення тенденцій як «політизації» релігії, так і «релігізації» політики. Тому досить актуальним завданням релігієзнавчої та політологічної наук є дослідження процесу впливу релігійного фактора на утвердження і розвиток змісту та форм публічної політики в державі. Актуальним також є дослідження процесу взаємодії та взаємовпливу між собою релігійних та владних структур в умовах публічної політики. Безперечно, це слугуватиме ефективному пошуку шляхів збалансування, урегулювання їх потреб та інтересів, що дозволить уникнути конфліктів між ними.

Аналіз останніх досліджень публікацій. Варто зазначити, що проблема взаємовідносин держави і релігії об'єктивно завжди була в центрі уваги релігієзнавців. Це пояснюється складною взаємодією релігії та політики, яку прагнули зрозуміти науковці в усі часи.

Щодо феномену публічної політики, то варто зазначити, що в якості наукового концепту вона увійшла в політичну науку відносно недавно, оскільки може функціонувати лише в умовах демократичного суспільства. Це напрямок політичної науки, який швидко розвивається. Зумовлюється це тим, що публічна політика у своїй функціональності безпосередньо зачіпає інтереси як владних структур, так і всіх сфер як суспільного, так і індивідуального життя громадян. Тому вплив громадянського суспільства на функціонування структур публічної політики в тих чи інших аспектах розглядаються в роботах Телешуна О.С., Ситника С.В., Рейтеровича І.В., Титаренка О.Р.¹ Липовської Н.А., Письменного І.В., які досліджували особливості реалізації політичного процесу в умовах публічної політики².

Під впливом громадянського суспільства та процесів глобалізації і утвердження світогляду постмодерну функціональна система релігії зазнала суттєвих змін в контексті її соціального вияву. Так, релігієзнавець Филипович Л.О. ґрунтовно проаналізувала причини та наслідки трансформації функціональності релігії у соціумі³. Науковець Титаренко В.В. розглянула сутність процесу розширення суспільних функцій релігії в соціумі в сучасних умовах.⁴

Щодо безпосереднього зв'язку публічної політики і публічної релігії, то наявні проблеми та перспективи їх взаємовпливу і взаємодії ґрунтовно проаналізували Титаренко В.В.

¹ Публічна політика : навч. посіб. /авт. кол. : С.О. Телешун, С.В. Ситник, І.В. Рейтерович та ін. за заг. С.О. Телешуна. Київ : НАДУ, 2016. 340 с.

² Липовська Н.А., Письменний І.В. Публічна політика. 2-ге вид. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. 104 с.

³ Филипович Л.О. Трансформація функціональності релігії в сучасну добу. Функціональність релігії: український контекст. Монографія. За ред. проф. А. Колодного та Л. Филипович. Київ : УАР, 2017. С. 16-23.

⁴ Титаренко В.В. Збагачення функціональної природи релігії і перспективи включення релігійного чинника в різні сфери суспільного життя. Функціональність релігії: український контекст. Монографія. За ред. проф. А. Колодного та Л. Филипович. Київ : УАР, 2017. С. 31-50.

і Филипович Л.О. Вони аргументовано довели, що процес розширення релігійної свободи безпосередньо пов'язаний із рівнем та ступенем взаємозв'язку зі структурами публічної політики.^{5,6}

Загальновідомо, що питання про роль і місце церкви у політичних процесах завжди було в центрі уваги суспільствознавців. Це зумовлюється тим місцем і роллю, які релігійні чинники відігравали в усі часи в житті особистості та соціуму. Водночас, значні зміни в житті спільнот суттєво впливають на процес функціонування релігійних інституцій та організацій в суспільному житті. Так, утвердження та розвиток громадянського суспільства суттєво впливає на свідомість віруючих людей, відповідно, на зміст та форми діяльності релігійних структур. Вони стають важливим елементом громадянського суспільства і в цій якості беруть безпосередню участь у процесі утвердження та подальшого розвитку публічної політики в Україні. Через те, подальший процес вдосконалення у самій сфері відносин релігійних та владних структур потребує наступного дослідження чинників їх якісних змін в умовах функціонування публічної політики. Це сприятиме подоланню тих негативних моментів, які досі існують у сучасному законодавстві щодо діяльності релігійних організацій в державі. Потребують подальшого дослідження виявлення чинників впливу публічної політики на процеси «політизації» релігії та «релігізації» політики, а також з'ясування їх ролі в якості чинників політичної соціалізації мирян та політичної ідентифікації та самоідентифікації громадян України. Очевидно, що генеза релігійних явищ і процесів у контексті складних суспільних трансформацій епохи постмодерну і воєнних реалій в Україні потребує якісно нового концептуального осмислення.

Метою статті є вивчення процесу взаємодії та взаємовпливу публічної політики та релігії (як структурного елементу громадянського суспільства) в умовах поглиблення процесу демократизації українського суспільства. А також дослідження впливу релігійних інституцій і організацій на процеси утвердження і розвитку публічної політики в Україні.

Методи дослідження теми включали в себе фундаментальні принципи релігієзнавчого та політичного аналізу, принципи об'єктивності й історизму, а також концепти класичних і посткласичних теорій громадянського суспільства, політики і релігії. При виявленні загального і особливого у функціонуванні політики та релігії використовувалася компаративістика, яка дозволила виокремити закономірності казуальних виявів та інновації від періодично повторюваних процесів і тим самим підійти до осмислення вияву їх суспільних функцій в соціумі. Також використовувалися такі загальнологічні методи наукового пізнання як формалізація, аксіоматичний метод, гіпотетико-дедуктивний, аналізу і синтезу, аналогії, індивідуалізації й узагальнень. Дослідження здійснювалося на принципах позаконфесійності та світоглядного плюралізму.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, проблема взаємодії релігії і політики сягає в давню історію людства. «Зв'язок сфери релігії із сферою політики та їх взаємні впливи, – зазначає Банек, – були очевидними віддавна і, у зв'язку з цим, мусили цікавити багато поколінь науковців»⁷. Проте науковий підхід до пояснення причин та особливостей їх співіснування, взаємодії у соціумі сформувався лише у другій половині XIX століття. В цей час релігієзнавство і політологія отримали статус відносно самостійних галузей науки зі своїми предметами, методами та функціями.

⁵ Титаренко В., Филипович Л. Публічна політика і публічна релігія в парадигмі релігійної свободи. *Релігійна свобода*. №22-23. С. 41-46.

⁶ Филипович, Л.О., Титаренко, В.В. Публічна релігія і публічна політика в Україні: зовнішні та внутрішні ризики. Інституалізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів: матеріали щорічн. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю: у 5 т. / за заг.ред. А.П.Савкова, М.М.Білинської, О.М.Петрос. Київ : НАДУ, 2019. Т.2. С. 107-109.

⁷ Банек К. Головні проблеми політології релігії. *Українське релігієзнавство*. 2002. № 24. С. 68.

У сучасних умовах посилився вплив релігійного чинника на сферу політичного життя держав і спільнот. Про це переконливо свідчить сучасний суспільно-політичний стан людства. Тому з'ясування закономірностей та механізмів взаємовпливу і пошук дієвих засобів вирішення наявних та можливих конфліктів між політичними і релігійними чинниками в умовах громадянського суспільства постає важливим завданням як релігієзнавчої так і політичної науки.

Релігія, як форма соціального явища, в процесі генезу завжди мала пряме чи опосередковане відношення до функціонування політичного феномену. Це випливає з того, що сфери реалізації їх функціональності в соціумі об'єктивно в багатьох аспектах співпадають. Тому релігія і політика за своїм змістом та формами в усі часи реально впливали на суспільно-політичну систему. Такий вплив мав своєю метою забезпечувати її стабільне існування через зняття тих суперечностей, які виникали у суспільстві у зв'язку з наявністю у людей групових чи класових інтересів, які часто мали протилежні потреби та інтереси. Звідси і потреба пошуку та застосування засобів збалансування таких інтересів, насамперед, через формування системи гуманістичних ціннісних та світоглядно-ідеологічних установок в індивідуальній та суспільній свідомості громадян.

Оскільки релігійний і політичний феномени реалізують свою функціональність у конкретно-історичному соціумі, то вони в процесі власної діяльності приречені взаємодіяти один з одним. Як свідчить історія людства така взаємодія могла мати як характер боротьби (інколи гострої) між ними або навпаки, мали місце процеси узгодження дій, що виражає, скажімо, у православ'ї, через «симфонію влад».

Загальновідомо, що інституалізовані релігійні та політичні організації завжди були суттєвим чинником процесу соціальної взаємодії людей. Адже вони встановлюють у соціумі (на засадах конкретних світоглядно-ідеологічних установок) певні стандарти та вимоги і, більше того, контролюють їх виконання громадянами. Тому релігія і політика мають потенціальну здатність формувати у населення певні ціннісні орієнтації і потребу їх реалізації через конкретні напрями, що слугують подальшому соціальному та особистісному розвитку. Цьому сприяє те, що основні структурні елементи релігії (релігійна свідомість, релігійна діяльність, релігійні організації та релігійні відносини) значною мірою співпадають з структурою політики (політична свідомість, політична діяльність, політичні організації та політичні відносини). Тому релігійні і політичні структури в процесі свого функціонування в конкретному соціумі змушені, образно говорячи, «грати» на одному соціальному полі, оскільки мають справу з громадянами однієї спільноти, які мають чітко визначений соціально-політичний орієнтир. Через те, що в процесі реалізації власної функціональності їх інституалізовані структури можуть мати спільні інтереси або, навпаки, протилежні. Тому у своїй діяльності вони можуть активно протидіяти одне одному, або підсилювати дію своїх структур в досягненні узгоджених політичних цілей. «Релігійні інституції як складова громадянського суспільства, з одного боку, – слушно зазначають Титаренко В.В. і Филипович Л.О., – і публічна політика – з іншого, будучи атрибутами демократичної держави, здатні забезпечити досягнення сталого розвитку, подолати протиріччя та конфлікти між різними соціально-політичними, соціокультурними та релігійними групами».⁸

Варто зазначити, що релігія та її інституалізовані форми були і є важливим чинником соціальної взаємодії людей, оскільки зумовлюють їх соціальну поведінку. Більше того, вони певною мірою визначають перспективи як індивідуального, так і суспільного цивілізаційного розвитку. Особливо роль релігійних організацій зросла в умовах демократизації суспільства, розбудови та утвердження громадянського суспільства.

Щодо політичної влади, то її основна функція полягає в управлінні суспільством у цілому, в кожній його сфері (політичній, економічній, соціальній, духовній тощо) з метою зняття,

⁸ Титаренко В., Филипович Л. Публічна політика і публічна релігія в парадигмі релігійної свободи. *Релігійна свобода*. №22-23. С. 41.

подолання та вирішення наявних у суспільстві суперечностей як особистісного, так і суспільного характеру. На відміну від релігійної, політична влада має власну специфіку, яка виявляється у феномені суверенності, яка виражається її верховенством, незалежністю та самостійністю у межах певної території та серед її населення. А це означає, що дія загальних законів і нормативних актів обов'язково поширюється на всіх громадян, які проживають на цій території. Тому така влада має право остаточного рішення в усіх випадках суспільного життя. При цьому варто пам'ятати, що не вся політика в силу об'єктивних і суб'єктивних причин має публічний характер (хоча вона повинна бути такою по визначенню). До прикладу, в умовах тоталітарної системи радянська влада практично відсторонила простих громадян від прийняття актуальних державних інтересів рішень щодо вирішення їх насутих проблем. Тому політичні структури у своїй діяльності державні інтереси ставили вище потреб простих громадян. І як наслідок, для прикладу, з бюджету СРСР на підтримку прорадянських урядів інших країн виділялись шалені кошти. В той же час свої громадяни часто не мали елементарних життєвих зручностей. Щоправда, при цьому радянська преса, радіо, телебачення, виконуючи пропагандистську функцію, «розкручували» сюжети про те, що якийсь робочий колектив запропонував підвищити ціни на товари, які не є необхідними для життя людини. Влада, після такої ідеологічної обробки населення піднімала ціни на товари, які були до них віднесені.

В умовах демократизації та реального функціонування громадянського суспільства виникає соціальна потреба утвердження і розвитку публічної політики. Це пояснюється тим, що в таких умовах державні структури потребують схвалення і підтримки своєї діяльності з боку громадян при вирішенні тих гострих проблем, які наявні у соціумі. Адже саме суспільна довіра лежить в основі легітимізації влади. Через те державні органи змушені (прямо чи опосередковано) звертатися до населення з метою інформування про сутність таких проблем та пропозицією пошуку конкретних шляхів їх вирішення, що задовольняли б як громаду, так і державні структури. Тому така політика є формою політичного процесу, «який реалізується в публічному просторі, підтримується інформаційно-комунікаційними ресурсами та представлена комплексом прозорих вертикальних та горизонтальних взаємодій його учасників. Публічна політика є специфічною формою комунікації суб'єктів політичного процесу, яка дає змогу активізувати участь громадян у її виробленні та реалізації політичних рішень».

Локомотивом процесу запровадження в життя соціуму публічної політики є громадянське суспільство. Так, більшість науковців виходять з того, що «громадянське суспільство є складною системою суспільних відносин, які спрямовані як на мобілізацію і захист представниками суспільства своїх приватних та колективних інтересів у всіх сферах суспільного життя». ⁹ Тому громадянське суспільство означає таку систему соціальних відносин, яка функціонує у публічному просторі (поза межами ринку) між приватною сферою і державною. В ній громадяни мають реальну можливість добровільно об'єднуватись для реалізації своїх власних інтересів у межах законодавства. Такий підхід до розуміння змісту громадянського суспільства розкриває його системну функціональність на засадах добровільності та самоорганізації, заперечує етатичне ставлення держави до населення і розглядає громадянське суспільство в якості самодостатньої сутності, яка не зводиться лише до розв'язання матеріальних проблем. Тому основною функцією громадянського суспільства є надання суб'єктності самоорганізаціям громадян у справі виконання та захисту їх суспільних прав. Для цього воно організовує активну протидію державним структурам з метою виключення з їх боку впливу та тиску на спільноти, що протидіють прагненню влади до її узурпації.

Варто зазначити, що структура громадянського суспільства об'єктивно відображає складові суспільства в цілому. Через те її елементами є різноманітні суспільні відносини (економічні,

⁹ Ішук С. І. Сучасні концептуальні засади визначення поняття «громадянське суспільство» як політико-правової категорії. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. №2 (22). С.11.

соціальні, політичні, соціокультурні тощо) та їх суб'єкти (зрозуміло, за винятком державних). Тому соціальну структуру громадянського суспільства складають класові, етнічні, демографічні, професійні спільноти та відносини між ними. Так, політичну структуру громадянського суспільства складають недержавні політичні інститути, основними з яких є політичні партії, громадські організації і суспільні рухи, органи місцевого самоврядування, незалежні засоби масової інформації тощо. А ось структуру духовної сфери громадянського суспільства складають соціокультурні відносини, а її основними елементами є освіта, релігія, різноманітні культурно-мистецькі заклади, якщо вони є недержавними утвореннями.

Релігійні інституції та організації є важливою структурною складовою громадянського суспільства. Так, значна частина людей в Україні, як свідчать дослідження, є віруючими. За інформацією заступника директора соціологічної служби Центру Разумкова Михайла Міщенка, «за даними опитування 2024 року їх частка становила 68%»¹⁰. Звичайно, влада в умовах демократичних реформ держава змушена враховувати значний вплив кліру та мирян на політичні процеси у суспільстві. Адже, по-перше, вони є досить значною частиною електорату, яка може суттєво вплинути на результати виборів. По-друге, церква має значний вплив на свідомість громадян через утвердження і поширення у суспільстві релігійних принципів, цінностей та ідеалів. Тому релігійні організації мають пряме відношення до процесу політичної соціалізації особистості. Сутність якого полягає «перш за все, в процесі впливу на особу соціально-політичних умов, за яких здійснюється передача норм, принципів, цінностей, політичних орієнтацій, а по-друге, сприйняття нею на соціально-психологічному рівні цього впливу з метою формування моделі політичного світогляду, політичної свідомості і поведінки».¹¹

У процесі політичної соціалізації віруючі, під впливом релігійного віровчення, церкви, засвоюють певні політичні погляди, норми й цінності. В релігійному середовищі громадянин отримує інформацію про вибори до органів влади, зміст державних символів, про діяльність політичних партій, вчиться висловлювати свою політичну позицію, голосувати. У мирян формується повага до законів і потреба їх дотримуватися у житті, толерантне ставлення до права інших громадян та світоглядні свободи. Звідси і відповідне ставлення до діяльності державних структур, виборів, участі у громадському житті. Таким чином, миряни через участь у зібраннях релігійних громад, слухання проповідей, контактів з духовенством, а також через ЗМІ, освіту та інші канали набувають певних політичних орієнтацій, ставлень і поглядів. «В реаліях України, вважає В. Титаренко релігія в її світоглядному й інституційному проявах довела, що вона здатна виконувати функції інструменту як соціальної консолідації/деконсолідації, так і політичної активізації/інертизації суспільства».¹²

У сучасних умовах релігійні інституції та організації є суб'єктами публічної політики. Це зумовлюється підвищенням ролі такого соціального явища у формуванні політичної свідомості, загалом політичної культури особистості. Адже кожна з існуючих сьогодні у світі релігій має своїх конкретних носіїв, які виступають суб'єктами політичного процесу: церкви, мечеті, конфесії, релігійні громади, релігійні організації і т.д. Для кожного з цих суб'єктів політичного процесу характерна така риса, як політична суб'єктність. Остання виявляється в тому, що релігійні організації не тільки безпосередньо беруть участь у політичному житті, а й широко залучають до виконання соціально-політичних завдань світські організації (політичні партії, профспілки, молодіжні організації і т. ін.), і навіть створюють їх.

¹⁰ Кількість віруючих в Україні з 2022 року дещо знизилася. URL :<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3953721-kilkist-viruucih-v-ukraini-z-2022-roku-deso-znizilasa.html> (дата звернення 20.11.2024).

¹¹ Гедікова Н.П. Політична соціалізація особистості в період демократизації українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук. : 23.00.02 / Наталя Пилипівна Гедікова ; [наук. керівник С. А. Підмазко] ; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 1999. 9 с.

¹² Титаренко В., Филипович Л. Публічна політика і публічна релігія в парадигмі релігійної свободи. Релігійна свобода. № 22-23. С. 45.

Така політична суб'єктність релігійних інституцій та організацій зумовлюється певними обставинами. По-перше, це впливає з необхідності виконання релігією своєї головної функції – задоволення релігійних потреб віруючих в умовах збереження і підтримування встановлених у державі законів, моральних норм та цінностей. По-друге, це зумовлюється конфесійною потребою посилення впливу віруючих на політичні процеси, що відбуваються в державі з метою подальшого залучення до спільної діяльності поза конфесійних громадян для вирішення спільних проблем громади. По-третє, в сучасних умовах вплив релігії в якості суб'єкту інституту громадянського суспільства на свідомість електорату є більш суттєвим, ніж вплив багатьох політичних партій або державних лідерів. Тому процес засвоєння мирянином політичних знань, суспільних цінностей, норм та моделей електоральної поведінки у соціумі формує у нього стійкі переконання, які дозволяють йому комфортно знаходитися у сфері політичного життя суспільства та брати участь у політичних заходах. Тому частина вітчизняних політичних партій та окремих політиків прагнуть використати в процесі боротьби за владу електорат, який знаходиться під впливом певних конфесій. Про таку «політизацію» релігії в Україні свідчать факти створення та функціонування політичних партій, в яких ідеологія та програмні документи побудовані на релігійно-конфесійних засадах (Соціально-християнська партія Християнсько-демократична партія України, Республіканська християнська партія України, Партія мусульман України та ін). Їх поява свідчить про те, що наявні політичні потреби віруючих не знайшли адекватного відображення у програмах інших політичних сил. До речі, столичний Майдан (кін. 2013 – поч. 2014 років) на самоорганізаційних засадах об'єднала різноманітні конфесії країни (православні, католицькі, протестантські, мусульманські, юдейські тощо). Їх лідери провели значну роботу по мобілізації мирян з метою спротиву соціальній несправедливості, захисту європейської цивілізованості, цінностей національної та людської гідності, української ідентичності.

Щодо механізму впливу релігії в якості суб'єкта процесу формування та утвердження публічної політики в державі, то він здійснюється участю у суспільному житті в якості структурного елементу громадянського суспільства через проведення соціального служіння, лобіювання конфесійних інтересів, політичної соціалізації мирян, формування у них конкретних духовно-ціннісних, політичних орієнтирів та моральних авторитетів, захисту прав і свобод громадян (як віруючих, так і не віруючих) тощо. Так, релігійні організації мають конституційне право брати участь у громадському житті та використовувати мас-медіа. Це надає їм можливості цілеспрямовано впливати на формування громадської думки та суспільних настроїв щодо розуміння та шляхів вирішення актуальних проблем громад. Більше того, частина релігійних організацій активно займаються соціальною роботою, волонтерством та благодійністю, що дозволяє їм мати прямий вплив на вирішення соціальних проблем та брати активну участь у розробці відповідних напрямів державної політики. Тому релігійні спільноти, спираючись на духовний авторитет та свою чисельність, пропонують реальні шляхи вирішення проблем громад, лобіюють, виходячи з власних цінностей та інтересів, ухвалення певних законів та рішень, які відповідають не тільки потребам віруючих людей, але й всіх членів спільноти. До цього потрібно додати те, що релігійні лідери та їхні організації мають значний моральний авторитет у суспільстві. Тому їх думка з приводу суспільних проблем та шляхів їх вирішення може мати визначальне значення не тільки для віруючих громадян. Вона може бути використана для закликів до певних дій та формування громадського консенсусу по актуальним проблемам сьогодення. Також релігійні лідери, як свідчить практика, виконують функцію медіаторів у гострих політичних дебатах, беруть участь у формуванні національної політики, яка спрямована на формування у громадян потреби в розумінні соціальної справедливості та порозуміння між членами громади та суспільства в цілому. При цьому вони можуть кинути аргументований виклик державним структурам в ситуації, коли їх політика явно суперечить інтересам релігійних громад та пересічних громадян. В таких ситуаціях релігійні лідери, інституції пропонують

владі і суспільству вирішити наявні проблеми шляхом діалогу та пошуком сприйнятливих для сторін компромісів.

Щоправда, такий процес створює реальні умови для процесу «політизації» релігії. Суть його полягає в тому, що у політичній боротьбі, а також для легітимації влади чи мобілізації людей використовуються можливості релігійних організацій, авторитет служителів, релігійні ідеї, цінності. Виявляється це в активній участі релігійних організацій у політичному процесі (створення партій, рухів, здійснюється вплив на виборців), використанні політиками релігійної риторики як інструменту для зміцнення свого авторитету чи мобілізації виборців. Може мати місце протиставлення «своєї» конфесії іншим для консолідації суспільства чи, навпаки, для його поділу. Відомі випадки ініціативних спроб у справі формування державної політики у сфері освіти і культури на основі релігійних норм і цінностей.

Про «політизацію» релігії, зокрема, свідчать факти безпосередньої участі у політичній діяльності духовенства, представників релігійних організацій. А також функціонування політичних партій і рухів на релігійній основі. Також церква прагне брати участь в урегулюванні соціальних та політичних і конфліктів. Отже, «політизація» релігії означає використання політичними силами релігійного чинника як інструмента політичної боротьби.

Очевидно, що процес «політизації» релігії має як позитивні риси, так і негативні. Так, до позитивних можна віднести спроби релігії зміцнювати моральні цінності в політиці (чесність, справедливість, милосердя), намагання консолідувати суспільство навколо спільних духовних і національно-культурних традицій, сприяти захисту прав віруючих і свободи совісті. Формування у віруючих почуття патріотизму, потреби бути соціально активним слугує підвищенню громадянської активності людей (участь у волонтерстві, підтримка суспільно важливих ініціатив). Щодо негативних наслідків, то як свідчать факти, релігія також може стати інструментом маніпуляцій політиків, слугувати дискримінації представників інших конфесій, провокувати ризик релігійних конфліктів на засадах порушення принципу відокремлення церкви від держави. Існує вірогідність нав'язування релігійних догм для вирішення політичних проблем, що обмежує права невіруючих або віруючих інших конфесій.

Щодо «релігізації» політики, то це процес, коли релігія «йде» у політику з метою використання політичних інструментів для вирішення власних потреб. Тобто, представники релігійних організацій прагнуть в якості засобу впливу на людей використати політичний чинник. До прикладу, конфесія може безпосередньо втрутитися у вибори з метою домогтися перемоги свого кандидата. Також відомі випадки тиску з боку певних конфесій на політиків з вимогою прийняти за релігійними канонами закони у сфері культури, освіти. Має місце використання церквою державних засобів масової інформації для пропаганди та розповсюдження власного віровчення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Релігійні інституції та організації є важливим елементом утвердження та розвитку громадянського суспільства в Україні. Тому вони, в якості важливого структурного елементу такого суспільства, виступають активними учасниками публічного дискурсу в країні та формують політичну свідомість значної частини населення, що робить його важливим чинником у розвитку та утвердженні публічної політики в країні.

У той же час, релігійні інституції як складова громадянського суспільства, з одного боку, і публічна політика – з іншого, будучи атрибутами демократичної держави, здатні забезпечити досягнення сталого розвитку, подолати протиріччя та конфлікти між різними соціально-політичними, соціокультурними та релігійними групами.

Метою релігійних організацій, як суб'єктів процесу функціонування публічної політики, є вироблення, узгодження та впровадження нових підходів та методів з боку державних структур до управління суспільством з врахуванням інтересів також і віруючого населення. Подальший процес вдосконалення суспільних відносин в умовах проведення демократичних реформ,

а також в сфері функціонування релігійних організацій в державі неможливий без врахування ролі і місця релігійних інституцій в процесі утвердження і розвитку публічної політики. Досягнуті консенсуси між церквою і державою слугують справі усунення тих негативних моментів, які ще існують у сучасному законодавстві щодо діяльності релігійних організацій в Україні.

Список використаної літератури:

1. Банек К. Головні проблеми політології релігії. *Українське релігієзнавство*. 2002. № 24. С. 68-74.
2. Гедікова Н.П. Політична соціалізація особистості в період демократизації українського суспільства : авто-реф. дис. ... канд. політ. наук, : 23.00.02 / Наталя Пилипівна Гедікова ; [наук. керівник Є. А. Підмазко] ; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 1999. 18 с.
3. Іщук С. І. Сучасні концептуальні засади визначення поняття «громадянське суспільство» як політико-правової категорії. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. №2 (22). С.1-14.
4. Кількість віруючих в Україні з 2022 року дещо знизилася. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3953721-kilkist-viruucih-v-ukraini-z-2022-roku-deso-znizilasa.html> (дата звернення 20.11.2024).
5. Липовська Н.А., Письменний І.В. Публічна політика. 2-ге вид. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. 104 с.
6. Публічна політика : Навч. посіб. / авт. кол. : С.О.Телешун, С.В.Ситник, І.В.Рейтерович та ін. ; за заг. ред. С.О.Телешуна. Київ : НАДУ, 2016. 340 с.
7. Титаренко В., Филипович Л. Публічна політика і публічна релігія в парадигмі релігійної свободи. *Релігійна свобода*. №22-23. С. 41-54.
8. Титаренко В.В. Збагачення функціональної природи релігії і перспективи включення релігійного чинника в різні сфери суспільного життя. Функціональність релігії: український контекст. Монографія. За ред. проф. А.Колодного та Л.Филипович. Київ : УАР, 2017. С. 31-50.
9. Филипович Л.О. Трансформація функціональності релігії в сучасну добу. Функціональність релігії: український контекст. Монографія. За ред. проф. А.Колодного та Л.Филипович. Київ : УАР, 2017. С. 16-23.
10. Филипович, Л.О., Титаренко, В.В. Публічна релігія і публічна політика в Україні: зовнішні та внутрішні ризики. Інституалізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів: матеріали щорічн. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю: у 5 т. / за заг.ред. А.П.Савкова, М.М.Білинської, О.М.Петроє. Київ : НАДУ, 2019. Т.2. С. 107-109.

References:

1. Banek K. (2002) *Main Problems of the Political Science of Religion*. *Ukrainian Religious Studies*, 24, 68–74 [Ukrainian].
2. Hedikova N.P. (1999) *Political Socialization of the Individual During the Democratization of Ukrainian Society*. Abstract of PhD thesis in Political Science, specialty 23.00.02. Odesa: National University «Odesa Law Academy», 8[Ukrainian].
3. Ishchuk S.I. (2020) *Modern Conceptual Foundations for Defining «Civil Society» as a Political and Legal Category*. *Journal of the National University «Ostroh Academy», Series «Law»*, 2 (22), 1–14. [Ukrainian].
4. Ukrinform. (2025, September 5). Kil'kist' viruiuchykh v Ukraini z 2022 roku deshcho znizylasa [The number of believers in Ukraine has slightly decreased since 2022]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3953721-kilkist-viruucih-v-ukraini-z-2022-roku-deso-znizilasa.html>[Ukrainian].
5. Lypovska, N. A., & Pys'mennyi, I. V. (2019). *Publichna polityka* (2nd ed.). Dniprovskyi rehional'nyi instytut derzhavnoho upravlinnia NAdU. [Ukrainian].
6. Teleshun, S. O., Sytnyk, S. V., Reiterovych, I. V., et al. (2016). *Publichna polityka* (S. O. Teleshun, Ed.). Natsional'na akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy. [Ukrainian].
7. Tytarenko, V., & Fylypovych, L. (n.d.). *Publichna polityka i publichna relihiia v paradyhmi relihiinoi svobody* [Public policy and public religion in the paradigm of religious freedom]. *Relihiina svoboda*, (22–23), 41–54. [Ukrainian].
8. Tytarenko, V. V. (2017). *Zbahachennia funksiional'noi pryrody relihii i perspektyvy vkluchennia relihiinoho chynnyka v rizni sfery suspil'noho zhyttia* [Enrichment of the functional nature of religion and prospects for inclusion of the religious factor in various spheres of public life]. In A. Kolodnyi & L. Fylypovych (Eds.),

- Funktsional'nist' religii: ukrains'kyi kontekst (pp. 31–50). Ukrains'ka asotsiatsiia relihiieznavtsiv (UAR). [Ukrainian].
9. Fylypovych, L. O. (2017). Transformatsiia funktsional'nosti religii v suchasnu dobu [Transformation of the functionality of religion in the modern era]. In A. Kolodnyi & L. Fylypovych (Eds.), Funktsional'nist' religii: ukrains'kyi kontekst (pp. 16–23). Ukrains'ka asotsiatsiia relihiieznavtsiv (UAR). [Ukrainian].
10. Fylypovych, L. O., & Tytarenko, V. V. (2019). Publichna relihiia i publichna polityka v Ukraini: Zovnishni ta vnutrishni ryzyky [Public religion and public policy in Ukraine: External and internal risks]. In A. P. Savkov, M. M. Bilyns'ka, & O. M. Petroe (Eds.), Instyualizatsiia publichnoho upravlinnia v Ukraini v umovakh yevrointehratsiinykh ta hlobalizatsiinykh vyklykiv: Materialy shchorichnoi vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii za mizhnarodnoiu uchastiu (Vol. 2, pp. 107–109). Natsional'na akademiia derzhavnoho upravlinnia. [Ukrainian].

Отримано: 28.10.2025
Прийнято до друку: 24.11.2025
Опубліковано: 29.12.2025